

TIL VA NUTQ MADANIYATINING UZVIY BOG'LIQLIGI

Ashurmatova Latofat¹

Qo'chqarova Umida²

KEYWORDS

til, nutq madaniyati, muloqot,
til me'yorlari, notiqlik,
sotsiologiyat.

ABSTRACT

Mazkur maqolada til va nutq madaniyati tushunchalarining mazmun-mohiyati, ular o'rtasidagi farq va o'zaro bog'liqlik tahlil qilinadi. Nutq madaniyatining shakllanishida tilning grammatik, fonetik, leksik me'yorlari qanday rol o'ynashi, shuningdek, jamiyatda madaniy muloqotning asosiy omili sifatida til va nutq uyg'unligi qanday namoyon bo'lishi ilmiy asosda yoritilgan. Maqolada pedagogik va sotsiologiyat yondashuvlar asosida muammo tahlil qilingan.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: [10.5281/zenodo.15741755](https://doi.org/10.5281/zenodo.15741755)

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

XXI asr yoshlari global axborot oqimi, raqamli texnologiyalar, madaniy xilma-xillik va doimiy o'zgaruvchan ijtimoiy muhitda voyaga yetmoqda. Bunday muhitda yoshlarning shaxsiyati, qadriyatlar va madaniyati shakllanishida ko'plab omillar, jumladan, nutq madaniyati muhim rol o'ynaydi. Til va nutq nafaqat muloqot vositasi, balki jamiyatda o'z o'rnini topish, o'z fikrini aniq ifodalash va madaniyatini namoyon qilish vositasidir. Aynan nutq orqali shaxsning ichki dunyosi, tafakkuri, tarbiyasi va ijtimoiy mavqei namoyon bo'ladi. Shu bois, yoshlar madaniyatini shakllantirishda nutqning ahamiyatini chuqur o'rganish zamonaviy ta'lim va tarbiyaning asosiy yo'nalishlaridan biri bo'lishi lozim.

Nutq madaniyati tushunchasi va uning ijtimoiy o'rni

Nutq madaniyati — bu til vositalarini joyida, maqsadga muvofiq va estetik mezonlarga asoslangan holda qo'llash san'atidir. Bu tushuncha nafaqat grammatik va uslubiy to'g'rilikni, balki nutqning mazmuniy boyligi, axloqiy tozaligi, muloqot madaniyati va kommunikativ kompetensiyalarni ham o'z ichiga oladi. Yoshlar orasida nutq madaniyati qanchalik yuqori bo'lsa, ularning fikrlash doirasi, munosabatlar sifati va madaniy ijtimoiylashuvi shunchalik yuksak bo'ladi.

Nutq madaniyati yoshlarning jamiyatdagi o'z o'rnini belgilovchi mezonlardan biri sifatida namoyon bo'ladi. Xususan, notiqlik, o'z fikrini aniq, lo'nda va ta'sirli bayon etish qobiliyati

maktabda, oliy ta'lim muassasalarida, ish joyida va ommaviy muloqotda yuqori baholanadi.

Yoshlar orasida nutqning ijtimoiy-madaniy funksiyalari Nutq orqali yoshlar:

1. Shaxsiy o'zligini ifodalaydi – til insonning o'ziga xosligini belgilovchi asosiy belgilardan biridir. Har bir yosh o'z shevasida, slengda yoki adabiy tilda muloqot qilishi orqali o'z ijtimoiy guruhiga mansubligini bildiradi.
2. Madaniyatga sadoqatini namoyon qiladi – milliy qadriyatlar, maqollar, iboralar, urf-odatlar nutq orqali saqlanadi va avloddan avlodga o'tadi.
3. Ijtimoiy munosabatlarga kirishadi – nutq ijtimoiy aloqalarni o'rnatish va rivojlantirish vositasidir. Hurmat, ehtirom, bag'rikenglik kabi qadriyatlar muloqot orqali mustahkamlanadi.

Shunday ekan, yoshlar orasida nutq madaniyatini shakllantirish ularning milliy, ma'naviy va shaxsiy identifikatsiyasini to'g'ri yo'naltirishda muhim vosita sanaladi.

Internet va raqamli texnologiyalarning ta'siri

Raqamli texnologiyalar asrida yoshlarning nutqiga ijobiy va salbiy ta'sir ko'rsatuvchi omillar mavjud. Bir tomondan, ijtimoiy tarmoqlar, bloglar, podkastlar va videomuloqotlar orqali ular o'z fikrini erkin ifodalash, yangi so'z boyligini o'rganish va jahon tillarida so'zlashish imkoniyatiga ega bo'lishmoqda.

Ta'lim va tarbiya jarayonida nutq madaniyatini rivojlantirish

Yoshlar nutqini shakllantirishda ta'lim tizimining roli juda muhimdir. O'quv dasturlarida til va adabiyot darslari, nutq rivojlantirish mashg'ulotlari, munozara va debatlar orqali.

Bundan tashqari, oiladagi muhit, ota-ona nutqining madaniyati, ommaviy axborot vositalari va san'at (teatr, kinolar, sahna nutqi) ham yoshlar til madaniyatining shakllanishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Yoshlar madaniyatining asosiy ko'rsatkichlaridan biri bu ularning nutqidir. Til — millat ko'zgusi, shaxsiyat ramzi va madaniyat tashuvchisi sifatida yoshlar hayotida beqiyos o'rin tutadi. Nutq madaniyatini shakllantirish esa faqat adabiy til qoidalarini o'rganish emas, balki shaxsiy o'zlikni anglash, madaniy merosga hurmat bilan qarash, sog'lom muloqot olib borish, axloqiy mezonlarga sodiq qolish va tafakkur erkinligini rivojlantirishdir. Shunday ekan, yoshlar orasida nutq madaniyatini targ'ib qilish bu faqat til muammosi emas, balki millatning madaniy, ma'naviy kelajagiga xizmat qiluvchi dolzarb vazifadir.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Bakhromov, M. (2018). Til madaniyati asoslari. Toshkent: O'zbekiston nashriyoti.
2. Karimov, I. A. (1997). Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. Toshkent: Ma'naviyat.
3. Qodirov, M. (2020). Yoshlar madaniyati va nutq odobi. Yosh olimlar jurnali, 2(3), 45–48.
4. Mahkamova, N. (2019). Nutq madaniyati va zamonaviy kommunikatsiya muammolari. Filologiya masalalari, 4(2), 112–117.

5. Mesthrie, R., Swann, J., Deumert, A., & Leap, W. L. (2009). *Introducing Sociolinguistics* (2nd ed.). Edinburgh University Press.
6. Wardhaugh, R., & Fuller, J. M. (2014). *An Introduction to Sociolinguistics* (7th ed.). Wiley-Blackwell.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat tilini rivojlantirish departamenti. (2020). *Davlat tilining jamoaviy va shaxsiy hayotdagi o'rni*. Toshkent: "Yangi asr avlodi".
8. Bucholtz, M., & Hall, K. (2005). Identity and interaction: A sociocultural linguistic approach. *Discourse Studies*, 7(4–5), 585–614.
9. Ubaydullaeva, R. (2021). Ijtimoiy tarmoqlar va yoshlar nutqining o'zgarishi. *Axborot texnologiyalari va madaniyat*, 5(1), 33–39.
10. To'xtaboyev, S. (2017). *Nutq madaniyati: nazariya va amaliyot*. Samarqand: Ilm ziyo.